

Stanislava Vavroušková, Jan Bečka: Subháščandra Bose: Hledání cest ke svobodě Indie.

1. vydání. Praha: Academia, 2015, 236 stran, ISBN 978-80-200-2457-2.

Původní česká publikace Stanislavy Vavrouškové a před nedávnem zesnulého Jana Bečky mapuje život politika a bojovníka za nezávislost Indie Subháščandry Boseho (1897–1945). Oba autoři patří k předním českým odborníkům na problematiku jižní a jihovýchodní Asie. Vavroušková působí na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy a zaměřuje se zejména na dějiny a kulturu Indie. Je spoluautorkou *Dějin Indie* či autorkou knih *Bhútán* a *Nepál*. Bečka patřil k předním odborníkům především na moderní dějiny Barmy/Myanmaru a jihovýchodní Asie a publikoval například *Historical Dictionary of Myanmar* či *Dějiny Barmy*; v minulosti působil rovněž jako velvyslanec České republiky v Barmě, Thajsku, Laosu a Kambodži.

Autorské dvojici se podařilo sestavit velmi zajímavou publikaci, která představuje život, dílo a názory Subháščandry Boseho v kontextu vývoje na indickém subkontinentu a v jihovýchodní Asii v první polovině 20. století. Bose patřil spolu s Mahátmou Gándhím a Džaváharlálém Néhrúem k předním bojovníkům za nezávislost Indie, přesto není v českém prostředí tak známý jako oni. Kniha Vavrouškové a Bečky proto vhodně doplňuje mezeru a seznamuje českého čtenáře nejen s Boseho osobností, ale i s děním v Britské Indii a v Asii od konce 19. století do roku 1947, kdy Indie získala nezávislost, a rovněž s vývojem vztahů mezi hlavními náboženskými komunitami v Britské Indii s důrazem na vztahy mezi hinduisty a muslimy.

Kniha je rozdělena do čtyř kapitol, které zasazují Boseho život do historických událostí Indie a jihoasijského regionu. První kapitola seznamuje čtenáře s obdobím Boseho mládí a zrání, přičemž se zaměřuje na jeho rodinu a studentská léta a zdařile analyzuje zejména ty události, které výrazně formovaly Boseho názory a budoucí politickou kariéru. Šlo především o rodinné zázemí, které mladému Subhášovi umožnilo relativně klidný život navzdory tomu, že pocházel z velice početné rodiny – měl třináct sourozenců. Boseho otec, známý bengálský advokát, byl schopen poskytnout svým potomkům kvalitní zázemí včetně velmi dobrého vzdělání. Bose se nejprve vzdělával na anglické Evropské protestantské škole (s. 16), kde se naučil plynně mluvit anglicky a získal základní znalosti anglického kulturní prostředí a zvyků. V roce 1909 začal navštěvovat střední školu, na níž byla hlavním vyučujícím jazykem bengálština, což mu zpočátku působilo značné problémy. Vzhledem ke své inteligenci a pílí však tyto potíže brzy překonal a opět patřil k nejlepším studentům v ročníku. Při svém působení na škole se Bose setkal s Benímádhavou Dásem, který výrazně ovlivnil formování Boseho politických názorů i společenské odpovědnosti.

V rámci první kapitoly Vavroušková rovněž mapuje hlavní momenty ovlivňující utváření Boseho politických názorů. Za nejdůležitější událost, která do jisté míry předznamenala pozdější Boseho směřování a kariéru politika a bojovníka za nezávislost Indie je možno považovat takzvaný incident v Prezidentské koleji v roce 1916. Tehdy došlo k otevřenému konfliktu mezi profesorem Oatenem a studenty, kvůli němuž byl Bose vyloučen z Kalkatské univerzity. Boseho postoj k budoucnosti Indie se plně projevil již v roce 1920, kdy úspěšně složil náročné zkoušky k přijetí do Indické civilní služby a mohl si tak zajistit úspěšnou a velmi lukrativní kariéru v aparátu britské administrativy v Britské Indii. V souladu se svým přesvědčením, že budoucnost Indie je pouze v její nezávislosti na Británii, však Bose odmítl do Indické civilní služby nastoupit a dal přednost kariéře politika bojujícího celý svůj život za vznik zcela nezávislé Indie (*púrna svarádž*, s. 44). Tento Boseho radikální postoj byl v počátcích indického národního hnutí v rozporu s postoji dalších předních indických politiků, jakými byli například Džaváharlál Néhrú nebo Mahátna

Gándhí, kteří si na rozdíl od Boseho uměli představit další vývoj Indie v rámci Britského impéria. Autorce se v této kapitole podařilo dobře zachytit vývoj uvnitř Indického národního kongresu (INC) v první polovině 20. století a vykreslit hlavní spory o budoucí vývoj Britské Indie, které v INC probíhaly. Chronologický přehled Boseho aktivit před vypuknutím druhé světové války může být zajímavý i pro čtenáře se zájmem o českou historii, neboť Subháščandra Bose několikrát navštívil meziválečné Československo a jednal s československými představiteli, v roce 1938 dokonce i s československým prezidentem Edvardem Benešem. Bose se také angažoval v založení Indické asociace či v získávání podpory pro nezávislost Indie mezi československými politiky (s. 51 a 68).

Ve druhé kapitole „Válečná léta v Evropě“ se Vavroušková zabývá osudy Subháščandry Boseho za druhé světové války, konkrétně v letech 1939 až 1943. V knize jsou dobře popsány hlavní momenty vývoje v tomto období s důrazem na Boseho aktivity v Evropě. Autorka místy až dramaticky líčí Boseho dobrodružný útěk z domácího vězení v Bengálsku přes Pěšavar do Kábulu a odtud dále do Německa (s. 79–95). Za nejzajímavější část této kapitoly považují kritický pohled autorky na Boseho spolupráci s nacistickým Německem. Autorka předkládá názor, že z Boseho strany nešlo o obdiv k nacismu, ale o zcela pragmatické spojení, motivované snahou o dosažení nezávislosti Indie. Samostatná podkapitola v rámci druhé kapitoly se zaměřuje na Boseho koncepci nezávislé Indie. Autorka zde propojila vývoj Boseho myšlení za druhé světové války s politologickou analýzou Boseho názorů na uspořádání Indie po získání nezávislosti. Dle Boseho měl být politický systém nezávislé Indie kombinací liberalismu a socialismu, přičemž stát by si měl zachovat vlastnictví klíčových výrobních odvětví, zejména těžkého průmyslu, a měl by uplatňovat plánované hospodářství. Důraz by měl být kladen na silnou centrální vládu tak, aby Indie byla homogenním státem bez náboženských, jazykových či kastovních rozdílů. Výraznou roli měla rovněž hrát armáda (s. 121–122).

Ve třetí kapitole se Bečka zabývá problematikou druhé světové války v Asii, mapuje Boseho léta v čele národního hnutí v jihovýchodní Asii (1943–1945) a zahrnuje tak léta, která Subháščandra Bose strávil v Barmě a později v Singapuru. Tato kapitola čtenáři přináší zajímavé poznatky nejen o vývoji indického hnutí za nezávislost, o Boseho snahách o vojenské osvobození Indie včetně protibritské ofenzivy jeho Indické národní armády u Imphálu, ale také o celkovém průběhu druhé světové války v jihovýchodní Asii. Podobně jako dříve během svého působení v Evropě, kdy se Bose spoléhal na pomoc nacistického Německa při dosažení nezávislosti Indie, spolupracoval v letech 1943–1945 pragmaticky s Japonskem, neboť ho vnímal jako sílu, která může přispět k vojenské porážce Velké Británie v Asii a tím i k otevření cesty k získání indické nezávislosti. Té se bohužel v důsledku tragické nehody v červnu 1945 na Tchaj-wanu nedožil, do konce života však zůstávala jeho hlavním cílem. To je patrné i z toho, co řekl po nehodě Haláburovi Rahmánovi, svému spolupracovníkovi a spolecestujícímu, který neštěstí přežil. Dle Bečky Boseho poslední slova opět patřila Indii a jeho indickým spolubojovníkům za nezávislost: „*Nemyslím, že tuto nehodu přežiji. Až se vrátíte, řekněte mým krajanům, že jsem bojoval až do konce za svobodu své země. A žádná velmoc nebude dále držet naši zemi v poutech. Musí pokračovat v boji. Indie bude brzy svobodná*“ (s. 229; citováno dle Bose – Werth – Ayer 1973, strana neuvedena). Bose se tohoto okamžiku však již nedočkal, a neviděl tak naplnění snu, za jehož realizaci celý život naplno bojoval, často i na úkor svého soukromého života.

Poslední, čtvrtá kapitola stručně mapuje vývoj hnutí za nezávislost Indie po konci druhé světové války a po Boseho smrti. Stanislava Vavroušková se soustředila na hlavní momenty v boji za nezávislost Indie po roce 1945 a jejich dopady na formování nezávislé Indie, zejména na proces s vojáky Indické národní armády v roce 1945. Kapitola se zaměřuje i na proměny Gándhího postojů k indické nezávislosti a k Boseho názorům. Po počátečním striktním nesouhlasu s jeho radikálním protibritským postojem se Mahátma Gándhí smířil s myšlenkou nezávislé Indie a po druhé světové válce již vedl boj za indickou

nezávislost v souladu s Boseho odkazem. Autorka se dále zabývá výrazným Boseho vlivem po jeho smrti v roce 1945. Nejen řadoví Indové, ale i přední indiští politici včetně Gándhího se dlouho nemohli s jeho smrtí smířit a věřili, že Bose žije. V letech 1956 a 1974 proto byly opakovaně ustaveny vyšetřovací komise, které měly jeho smrt na Tchaj-wanu v srpnu 1945 doložit nade vší pochybnost. Bez ohledu na potvrzení úmrtí uvádí autorka další příklady Boseho vlivu na indickou společnost i pozdějšího zpochybňování jeho smrti. Jde například o práci bengálského soudce na odpočinku Manódža Mukherdžího z devadesátých let 20. století, který strávil dlouhá léta shromažďováním historek o údajných Boseho osudech po roce 1945. Působení Netádžího (Váženého vůdce, jak byl s úctou Bose nazýván již za svého života) v Indii je tak patrné i po získání nezávislosti v roce 1947.

Součástí publikace je i jmenný a věcný rejstřík, umožňující snazší orientaci v místy komplikované situaci v Britské Indii od konce 19. století, jakož i odkazy na rozsáhlou literaturu zabývající se osobností Subháščandry Boseho, bojem za nezávislost Indie a vývojem v Indii v první polovině 20. století, včetně původních projevů tohoto politika. Za relativně podstatný nedostatek jinak velmi pečlivě zpracované publikace považují absenci mapových příloh. Na mnoha místech v textu, například při líčení Boseho útěku z Indie v roce 1942 nebo při popisu plánů na osvobození Indie za druhé světové války, by mapy výrazně usnadnily orientaci čtenáře v dané problematice a přispěly by k lepšímu porozumění. Rovněž by bylo vhodné, kdyby součástí knihy byl i chronologický přehled hlavních událostí Boseho života, boje za nezávislost Indie a vývoje v Britské Indii či Asii v první polovině 20. století. Za drobnou nepřesnost lze považovat i občasné chyby v datacích, například když autorka hovoří o vážném onemocnění Boseho otce v listopadu 1933 a v následujícím odstavci uvádí: „*Přestože Subháš okamžitě nastoupil do letadla, po přeletu do Kalkaty čtvrtého prosince 1943 otce již nezastihl naživu*“ (s. 57). Důraz na vývoj politických názorů Subháščandry Boseho a jeho snahy o nezávislost Indie vede k tomu, že se v knize objevuje relativně málo informací o Boseho osobním životě, rodině, manželce Emilii Schenklové či o Boseho jediné dceři Anitě, která patří k významným raskouským ekonomkám druhé poloviny 20. století. V této souvislosti by zejména čtenáři z řad laické veřejnosti jistě uvítali i některé dobové fotografie vztahující se k životu a dílu Subháščandry Boseho.

Recenzovaná publikace celkově patří k velmi dobrým dílům, která zasazují Boseho boj za nezávislost Indie do širších regionálních souvislostí. Kniha je založena na důkladném studiu Boseho pamětí a projevů. Publikace je doplněna bohatým poznámkovým aparátem a odkazy na související literaturu a materiály. Knihu tak ocení nejen studenti mezinárodních vztahů a historie se zájmem o dění na asijském kontinentu a v Indii, ale i širší laická veřejnost, neboť publikace je psaná velmi živým jazykem a často působí spíše jako thriller či román než jako nezáživná akademická biografie.

Radka Havlová

Literatura

- Bose, Sisir K. – Werth, Alexander – Ayer, S. A. (1973): *A Beacon Across Asia: A Biography of Subhas Chandra Bose*. New Delhi: Orient Longman.